

PRZEGLĄD PIŚMIENNICTWA KRAJOWEGO

Praktyki kulturowe określane jako elektroniczna kultura uczestnictwa stały się przedmiotem pracy Krzysztofa Gajewskiego *Tryumf amatora. O społecznościowych praktykach tekstualnych w świecie mediów elektronicznych* (Gajewski, 2020). „Elektroniczna kultura uczestnictwa, będąca moim głównym przedmiotem zainteresowania w niniejszej pracy, wyłoniła się z cyfrowych przestrzeni wirtualnych i nawet jeśli trafiła do świata pozakomputerowego, «rzeczywistego», do «realu» (in real world, irl w języku sieci), to nigdy by nie powstała, gdyby nie rozpowszechniły się komputery osobiste i nie narodziła się globalna sieć komputerowa” (s. 11-12) pisze autor. W pracy przyjęto metodologię badań określaną jako antropologia mediów i jej został poświęcony wstępny rozdział książki. W rozdziale drugim zostały poddane analizie wybrane technologie przetwarzania, przekazywania

i utrwalania informacji istotne dla internetowej kultury uczestnictwa (sztuczna inteligencja, technologia wizualności, sieć społecznościowa). Rozdział trzeci poświęcony został gatunkom charakterystycznym dla ery partycypacji, jak komentarz elektroniczny, mem, wiadomość sfałszowana (*fake news*), natomiast czwarty – formom tekstualnym o większych rozmiarach, takim jak strony domowe, blogi naukowe, portale społecznościowe, Wikipedia. Monografię kończy analiza zjawisk tekstualnych o rozmiarach ponadtekstowych (praktyki strumieniowania życia (*lifestreaming*), konto użytkownika w serwisie internetowym, forum dyskusyjne).

Nowatorskie badania w zakresie mało rozpoznanego, nie tylko w Polsce, zagadnienia nieużytkowników bibliotek przedstawiono w publikacji *Z biblioteką czy bez. Badanie nieużytkowników biblioteki* (Budrowska & al., 2020). Zasadniczą częścią książki jest prezentacja wyników badania przeprowadzonego przez Bibliotekę Pedagogiczną w Toruniu, którego podstawowym celem „...było poznanie powodów niekorzystania z usług BP przez część populacji nauczycieli z terenu objętego działaniem biblioteki i zdiagnozowanie jej pod kątem zwyczajów czytelniczych” (s. 63). Narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety (w wersji elektronicznej), w której układ logiczny pytań i ustawienie filtrów pozwoliły na podzielenie respondentów na trzy zasadnicze grupy: nieużytkowników, użytkowników innych bibliotek i użytkowników Biblioteki Pedagogicznej w Toruniu. W publikacji kolejno przedstawiono stan badań nad nieużytkownikami bibliotek w Polsce i na świecie, ramy organizacyjne i prawne funkcjonowania pedagogicznych w Polsce, metodologię przeprowadzonego badania, wyniki ankiety, analizę i interpretację wyników.

Zbiór artykułów zatytułowany *Nauka o informacji w okresie zmian. Rewolucja cyfrowa: infrastruktura, usługi, użytkownicy* (Sosińska-Kalata & al., red., 2020) to pokłosie międzynarodowej konferencji z cyklu „Nauka o informacji w okresie zmian”, zorganizowanej przez Katedrę Informatologii Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego we współpracy, m.in., z Biblioteką Uniwersytecką w Warszawie. Publikacja zawiera dziesięć artykułów w języku angielskim i pięć w polskim, umieszczonych w trzech częściach. Część pierwszą, *Społeczne aspekty rewolucji cyfrowej* otwierają dwa teksty poświęcone zagadnieniu algorytmów – pierwszy, przedstawiający problematykę stronniczości algorytmów i możliwości jej ograniczenia (Łukasz Iwasiński) i drugi, poświęcony wpływom algorytmów platform społecznościowych na polaryzację debaty publicznej (Anna Miotk). Autorzy artykułów części pierwszej zajęli się także popularną w Chinach aplikacją WeChat, czy też następującymi pod wpływem mediów cyfrowych zmianami w uprawianiu zawodu dziennikarza (Agata Raczkowska). Autorzy części drugiej *Edukacja informacyjna. Kompetencje informacyjne. Kultura informacyjna* zajmowali się między innymi formą współpracy bibliotekarzy z wykładowcami w doskonaleniu kompetencji informacyjnych studentów we Francji (Emmanuelle Chevry Pebayle) oraz oceną umiejętności identyfikacji tzw. fake newsów przez studentów (Magdalena Paul). Artykuły części trzeciej *Technologie cyfrowe i nowe praktyki ich wykorzystania w usługach informacyjnych* zostały poświęcone m.in. archiwom kolonialnym dostępnym online (Aminata Kane) oraz usługom związanym z zarządzaniem danymi badawczymi w bibliotekach akademickich (Lourdes Feria Basurto).

Celem badań przedstawionych w publikacji *Serwisy internetowe instytucji kultury w Polsce* (Jarocki, Marzec, 2020) było, jak określa to autor „...rozpoznanie cech serwisów internetowych wybranych instytucji kultury w Polsce, związanych z obowiązującymi standardami sieciowymi i potrzebami ich użytkowników końcowych” (s. 15). Analizie poddano serwisy internetowe 278 instytucji kultury, w tym 19 bibliotek, objętych *Rejestrem instytucji kultury, dla których organizatorem jest minister kultury i dziedzictwa narodowego, z dnia 26.02.2019 roku*. Autorzy zbadali, jakie technologie zostały wykorzystane do tworzenia serwisów WWW instytucji kultury, a także ocenili następujące cechy serwisów: poprawność kodu, wydajność, mobilność, optymalizacja pod kątem wyszukiwarek, wielojęzyczność, interfejsy wyszukiwawcze, obecność łączy do biuletynów informacji publicznych, mediów społecznościowych i takich funkcjonalności jak newsletter i kanały RSS. Analiza wyników badań pokazała między innymi wysoki poziom przystosowania zbadanych serwisów do możliwości ich wyświetlania na urządzeniach mobilnych, czy też występowanie szeregu niedoskonałości w zakresie funkcji wielojęzyczności serwisów.

Problematykę znaczenia zbiorów specjalnych dla promocji bibliotek, w nauce i kulturze, a także zagadnienia ich opracowania i cyfryzacji, podjęli autorzy dwutomowej publikacji przygotowanej przez Książnicę Pomorską w Szczecinie. Tom pierwszy *Zbiory specjalne w bibliotekach polskich. Między tradycją a nowoczesnością. Cz.1 Zbiory specjalne w służbie nauki i edukacji* (Borysowska, Gierke, 2020a) otwiera artykuł Zdzisława Pietrzyka zawierający propozycję zmiany cezurę chronologicznej pojęcia starego druku z 31 XII 1800 na 31 XII 1850 r., co pozwoliłoby, np., na lepszą ochronę tego rodzaju zbiorów w ramach Narodowego Zasobu Bibliotecznego. W pozostałych tekstach autorzy pokazali m.in. możliwości badawcze związane z kolekcjami zbiorów specjalnych (np. *Pamiętniki, dzienniki i wspomnienia w zbiorach rękopiśmiennych Muzeum Narodowego w Krakowie i ich znaczenie dla badań historycznych* autorstwa Doroty Otwinowskiej). Zajmowali się także problematyką katalogowania rękopisów (Renata Wilgusiewicz-Skutecka), działalnością edukacyjną i promocyjną bibliotek w zakresie zbiorów specjalnych (np. artykuły Weroniki Pawłowicz *Inter Libros. Działalność edukacyjna Działu Zbiorów Specjalnych Biblioteki Śląskiej* i Agnieszki Kościelniak-Osiak *Aspekty promocji zbiorów historycznych, artystycznych i specjalnych w bibliotece naukowej – na przykładzie działalności Oddziału Promocji, Wystaw i Współpracy Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*).

Tom drugi publikacji zatytułowany *Zbiory specjalne w bibliotekach polskich. Między tradycją a nowoczesnością. Cz. 2 Zbiory specjalne a problematyka cyfryzacji* (Borysowska, Gierke, 2020b) rozpoczyna studium Aleksandra Skiby *Polskiej biblioteki cyfrowej portret własny*, w którym przedstawiono takie zagadnienia, jak nazwy własne bibliotek cyfrowych, struktura katalogów, preferencje użytkowników, fundusze, systemy biblioteczne. Dwa artykuły poświęcono badaniom proweniencyjnym księgozbiorów. Agnieszka Franczyk-Cegła omówiła międzynarodowe, narodowe i lokalne bazy proweniencyjne online, natomiast Dorota Sidorowicz-Mulak przedstawiła wstępnie przygotowywany przez Proweniencyjną Grupę Roboczą projekt utworzenia ogólnopolskiej bazy, która umożliwiłaby w przyszłości wirtualne odtworzenie rozproszonych w kraju księgozbiorów historycznych. W pozostałych tekstach biblioteki przedstawiły swoje osiągnięcia w zakresie cyfryzacji zbiorów specjalnych (np. artykuł Aleksandry Skiby *Zbio-*

ry specjalne Książnicy Pomorskiej w wersji elektronicznej: stan obecny i plany na przyszłość), a także prezentowano cyfryzację określonego rodzaju zbiorów (np. Barbara Maresz *Digitalizacja i cyfrowe udostępnianie zbiorów teatralnych*).

Jedną z zasług wybitnego polskiego wydawcy Bernarda Połonieckiego, prowadzącego we Lwowie księgarnię i wydawnictwo Księgarnia Polska, było wprowadzenie na przełomie XIX i XX w. do obiegu czytelniczego największej liczby dzieł polskich modernistów. W poczynaniach wydawniczych w tym zakresie Połoniecki wspierany był przez wybitnego krytyka i literaturoznawcę Ostapa Ortwiną, pełniącego funkcję kierownika literackiego w wydawnictwie. Obraz współpracy między wydawcą a autorami a także inne aspekty działalności wydawniczej B. Połonieckiego oraz opis realiów ówczesnej pracy wydawniczej i księgarskiej obrazują listy zamieszczone w wydanej przez Bibliotekę Narodową książce *Korespondencja zakładowa Księgarni Polskiej Bernarda Połonieckiego we Lwowie* (Konopka, 2020) w opracowaniu i z obszernym wstępem Marii Konopki, znawczyni galicyjskiego ruchu wydawniczego. Korespondencja ujawnia m.in. procesy podejmowania decyzji wydawniczych, szczegóły dotyczące produkcji czy też opracowania szaty graficznej książek. Listy krakowskiego wydawcy i jego współpracowników z pisarzami i tłumaczami pozwalają ponadto na odtworzenie szczegółów edycji konkretnych tytułów.

Rozwijający się w ostatnich latach obszar badań nad cenzurą wzbogacony został o rozprawę Kamili Kamińskiej-Chełminiak *Cenzura w Polsce 1944-1960. Organizacja, kadry, metody pracy* (Kamińska-Chełminiak, 2019). Praca oparta na szerokiej kwerendzie archiwalnej obejmuje okres od połowy 1944 r., kiedy to rozpoczęto prace nad utworzeniem Centralnego Biura Kontroli Prasy, poprzednika Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk, aż do końca lat 60., gdy po okresie odwilży 1955-1956 stał się widoczny powrót do stalinowskich metod zarządzania cenzurą. W kolejnych wyodrębnionych chronologicznie rozdziałach autorka przedstawiła formowanie się aparatu cenzury, problemy kadrowe, organizację i metody pracy, skalę i przyczyny ingerencji cenzorskich. Przedstawione zostały wyróżniające się w danym okresie aspekty działalności cenzorskiej, np. szerokie cenzurowanie wszelkiego rodzaju widowisk a także wydawnictw i prasy katolickiej w okresie stalinizmu, współdziałanie w niszczeniu księgozbiorów bibliotecznych i kierowaniu księżką z obrotu księgarskiego na przemiał w latach 50., czy też walka z kolportażem publikacji zza żelaznej kurtyny w latach 1957-1960. W zakończeniu autorka podkreśliła niektóre z opresyjnych aspektów działalności cenzury, jak udział w kampaniach propagandowych wymierzonych w różnorodne środowiska, współpraca z funkcjonariuszami Urzędu Bezpieczeństwa, przyczynienie się do skazania licznej grupy osób, m.in. księgarzy na kary więzienia.

Artykuł Danuty Hombek *Powstanie ośrodka prasowego w Wilnie w XVIII wieku. Pierwsza gazeta i jej dodatki* otwiera pierwszy tom dwutomowej publikacji *Czasopiśmiennictwo. Przeszłość i teraźniejszość* (Dąbrowska-Cendrowska; Lubczyńska, red. 2019). Autorka zarysowała dzieje „Kuriera Litewskiego” i jego trzech dodatków („Wiadomości Uprzywilejowanych”, „Wiadomości Literackich”, „Suplementu do Gazet Wileńskich”), wnosząc nowe ustalenia do dotychczasowych badań. Najobszerniejszy artykuł tomu, autorstwa Renaty Piaseckiej-Strzelec, przynosi charakterystykę polskojęzycznego czasopisma gadzinowego „Nowy Czas”, wy-

chodzącego w latach 1939-1943 w Jędrzejowie. Bazą źródłową opracowania stał się odnaleziony w środowisku lokalnym prywatny zbiór ponad 300 egzemplarzy pisma. Ponadto w publikacji znalazł się tekst poświęcony problematyce cenzury wobec polskojęzycznych czasopism abstynenckich w okresie zaborów (Izabela Krasieńska) oraz artykuł przedstawiający kształtowanie się środowiska polskiej myśli technicznej i architektonicznej na emigracji w latach 1940-2008 w oparciu o analizę zawartości polskojęzycznych czasopism wydawanych w Wielkiej Brytanii (Jolanta Chwastyk-Kowalczyk). Książkę kończy tekst Judyty Perczak *Krótka historia skandalu w reklamie*, będący studium na temat swobody wypowiedzi w przekazie medialnym, jakim jest reklama.

KSIĄŻKI OMÓWIONE

- Borysowska, Agnieszka; Gierke, Michał, red. (2020a). *Zbiory specjalne w bibliotekach polskich. Między tradycją a nowoczesnością. Cz. 1: Zbiory specjalne w służbie nauki i edukacji*. Szczecin: Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica, 197 s., il. ISBN 978-83-64070-41-9.
- Borysowska, Agnieszka; Gierke, Michał, red. (2020b). *Zbiory specjalne w bibliotekach polskich. Między tradycją a nowoczesnością. Cz. 2: Zbiory specjalne a problematyka cyfryzacji*. Szczecin: Książnica Pomorska im Stanisława Staszica, 134 s., il. ISBN 978-83-64070-42-6.
- Budrowska, Wiesława, Paul, Magdalena; Zawałkiewicz, Aldona, Żynda, Marcin (2020). *Z biblioteką czy bez. Badanie nieużytkowników biblioteki* (2020). Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne SBP, 186 s., il. Nauka, Dydaktyka, Praktyka; t. 199. ISBN 978-83-65741-61-5.
- Dąbrowska-Cendrowska, Olga; Lubczyńska, Aleksandra, red. (2019). *Czasopiśmiennictwo. Przeszłość i teraźniejszość. T. 1*. Kielce: Wydaw. Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 183 s., il. ISBN 978-83-7133-867-0.
- Gajewski, Krzysztof (2020). *Tryumf amatora. O społecznościowych praktykach tekstualnych w świecie mediów elektronicznych*. Warszawa: Wydaw. Uniwersytetu Warszawskiego, 426 s., il. Communicare. ISBN 978-83-235-4696-2.
- Jarocki, Mariusz, Marzec, Paweł (2020). *Serwisy internetowe instytucji kultury w Polsce*. Toruń: Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 206 s., il. 978-83-231-4357-4.
- Kamińska-Chełminiak, Kamila (2019). *Cenzura w Polsce 1944-1960. Organizacja, kadry, metody pracy*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, 423 s., il. 978-83-7545-934-0.
- Konopka, Maria, oprac. (2020). *Korespondencja zawodowa Księgarni Polskiej Bernarda Połonieckiego we Lwowie*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 368 s., il. 978-83-231-4357-4.
- Sosińska-Kalata, Barbara; Roszkowski, Marcin; Wiorogórska, Zuzanna, red. (2020). *Nauka o informacji w okresie zmian. Rewolucja cyfrowa: infrastruktura, usługi, użytkownicy*. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne SBP, 243 s., il. Miscellanea Informatologica Varsoviensia; v. 10, Nauka, Dydaktyka, Praktyka; t. 201. ISBN. 978-83-65741-64-6.

Barbara Koryś

Tekst wpłynął do Redakcji 16 lutego 2021 r.